

Výzkum vybraných komponent a charakteristik kvality výuky cizího jazyka: Realizace výzkumu a vyhodnocení prvních výsledků¹

Pavel Zlatníček

Abstrakt

Studie vychází z výzkumu vybraných komponent a charakteristik kvality výuky: (a) motivování; (b) podpůrné učební klima; (c) práce s časem; (d) orientace na cíle výuky; (e) učitelův projev. Je rozvržena do dvou částí. V první části je v krátkosti představen posuzovací nástroj pro posouzení oborově obecných a oborově specifických komponent a charakteristik kvalitní výuky cizího jazyka. Ve druhé části studie je prezentována metodologie a výsledky výzkumu: (a) metodologické postupy výzkumu v rámci videostudie; (b) představení techniky pro sestavení pořadí posuzovaných učitelů ve vztahu ke kvalitě jejich výuky cizího jazyka; (c) představení profilu průměrné výuky u nejlepšího učitele.

Klíčová slova: výuka cizího jazyka, kvalita výuky cizího jazyka, nástroj pro posuzování kvality výuky, komponenty a charakteristiky kvality výuky, profil průměrné výuky cizího jazyka

¹ Tato studie byla zpracována v rámci řešení projektu SKOLA 2013 (MUNI/A/0706/2012).

The research of selected components and characteristics of quality of foreign language instruction: Realization of research and an analysis of the first results

Abstract

This study deals with the research in instructional quality with respect to the following components and characteristics: (a) motivation; (b) supportive classroom climate; (c) time management; (d) goal-orientation; (e) teacher's performance. The study is divided into two parts. The first part serves as introduction of an assessment instrument of selected components and characteristics of instructional quality. The second part presents: (a) the research methodology of video study; (b) introducing teachers' order techniques in relation to the quality of foreign language instruction; (c) introducing a profile of average foreign language instruction of the best teacher.

Key words: foreign language instruction, quality of foreign language instruction, instrument for assessment of instructional quality, components and characteristics of instructional quality, profile of average foreign language instruction

Úvod

Výzkum kvality výuky cizího jazyka skýtá mnohá úskalí: (a) v České republice není tato problematika dosud dostatečně výzkumně rozpracována, chybí především jednotný náhled na výzkum této problematiky, výzkumníci jsou tak nuceni přebírat informace ze zahraničního prostředí a dostávají se tak často do problému aplikovatelnosti výsledků zahraničních studií na české prostředí; (b) výzkum kvality výuky je doménou především přírodovědných oborů (matematika, fyzika) a méně už jazykových nebo společensko-vědních a estetických předmětů.

V zahraničí byla v rámci výzkumu kvality výuky cizího jazyka významným přínosem videostudie DESI (Klieme et al., 2008), která je v oblasti tohoto oborově specifického výzkumu prozatím ojedinělá. V českém prostředí se výzkum kvality výuky zaměřuje spíše na přírodovědné předměty (Žák, 2006) a výzkum kvality výuky cizího jazyka je též ojedinělou záležitostí.

Předkládaná studie, kterou zpracovává autor tohoto textu v rámci disertační práce, je pokračováním výzkumu vybraných komponent a charakteristik kvality výuky cizího jazyka². Mezi tyto vybrané komponenty a charakteristiky patří: (a) *motivování*; (b) *pod-*

² Nástroj je koncipován jako „obor přesahující“, tzn., že je sice v rámci našeho výzkumu posuzována kvalita výuky cizího jazyka na příkladu výuky německého jazyka, dá se ale využít i v rámci výzkumu jiných jazyků, které jsou vyučovány na základních školách v České republice.

půrné učební klima; (c) práce s časem; (d) orientace na cíle výuky; (e) učitelův projev. Důvody výběru právě (pouze) těchto komponent a charakteristik, jejich teoretické vymezení a možnost jejich uchopení jsme podrobně popsali v našich dřívějších pracích³.

Hlavní cíle výzkumu zpracovávaného autorem této studie v rámci disertační práce byly: (a) navrhnout nástroj pro posuzování kvality výuky cizího jazyka z hlediska výše uvedených komponent a charakteristik kvality výuky cizího jazyka; (b) ověření (pilotáž) posuzovacího nástroje na vybraném vzorku hodin a především jeho postupné zdokonaňování k tomu, aby mohl být následně použit v připravované videostudii; (c) posouzení videomateriálu s výukou cizího jazyka pořízeného v rámci videostudie pomocí posuzovacího nástroje kvality výuky cizího jazyka.

Vzhledem k tomu, že nám možnosti tohoto textu neumožňují představit všechny výsledky, prezentujeme v rámci tohoto textu jen jejich část: (a) shrnutí metodologických postupů výzkumu v rámci videostudie; (b) představení techniky pro sestavení pořadí posuzovaných učitelů ve vztahu ke kvalitě jejich výuky cizího jazyka; (c) představení profilu průměrné výuky u nejlepšího učitele.

Pro pochopení zvoleného tématu je ale nejdříve třeba v krátkosti představit finální verzi posuzovacího nástroje pro posouzení vybraných komponent a charakteristik kvality výuky cizího jazyka.

1 Finální verze nástroje pro posuzování vybraných komponent a charakteristik kvality výuky cizího jazyka

V odborné literatuře se často setkáváme s doporučením posuzovat kvalitu výuky pomocí nástrojů s ratingovým systémem. Pomocí těchto nástrojů posuzují obvykle dva posuzovatelé míru zastoupení konkrétních komponent a charakteristik kvality ve výuce. Podle Hugenerové (2006, s. 46) a Kliemeho et al. (2008, s. 46) by měly být tyto nástroje aplikovány především na celé vyučovací jednotky. Jedná se tedy o tzv. holistické či globální posuzování. Stejně tomu je tak i v případě našeho posuzovacího nástroje.

1.1 Škála a slovní vymezení hodnot na škále

Škály použité v posuzovacím nástroji a jejich kvantifikace (tabulka 1) jsou inspirovány pracemi Kliemeho et al. (2008), Helmkeho et al. (2007), Seidelové et al. (2003) a Žáka (2006).

³ Navazuje na předchozí práce autora (Zlatníček & Pešková, 2012; Zlatníček, 2011a–d; Zlatníček, 2010a–c).

Tab. 1

Škála a její kvantifikace

++	+	–	---	N
4	3	2	1	0

Posuzovatelé jsou nuceni rozhodnout se buď pro kladné hodnocení (pro stupně +, ++ s kvantifikací 3, 4), záporné hodnocení (pro stupně –, --- s kvantifikací 2 a 1) nebo pro možnost N (s kvantifikací 0). V našem posuzovacím nástroji chápeme možnost N u některých indikátorů jako *nelze zaškrtnout* – v případě, že je míra daného indikátoru na škále dostatečně vymezená a posuzovatel je nucen rozhodnout se jen mezi kladnými ++, + a negativními hodnotami –, --- (tabulka 2) a u některých indikátorů jako *nelze posoudit* – v případě, že posuzovatel míru daného indikátoru u ve výuce při posuzování nezaznamenal (tabulka 3).

Každý stupeň indikátoru dané komponenty/charakteristiky, z nichž se posuzovací nástroj skládá, je na škále slovně vymezen. Příklad slovního vymezení stupňů konkrétního indikátoru v předkládaném posuzovacím nástroji je uveden v tabulce 2 a v tabulce 3.

Tab. 2

Slovní vymezení stupňů indikátoru na škále – příklad

1.2 Zájem žáků o dění ve výuce	
++	Všichni žáci se zajímají o dění ve výuce (spolupracují s učitelem, často a spontánně se hlásí o slovo).
+	Většina žáků se zajímá o dění ve výuce (spolupracují s učitelem, často a spontánně se hlásí o slovo).
–	Jen málo žáků se zajímá o dění ve výuce, zbytek působí znuděně či bez zájmu.
---	Skoro všichni nebo všichni žáci se o dění ve výuce nezajímají nebo působí znuděně (malá spolupráce s učitelem, nízká spontaneita).

Tab. 3

Slovní vymezení stupňů indikátoru na škále – příklad

1.6 Poukázání ve výuce na podobnost němčiny s jinými cizími jazyky (vícejazyčnost)	
++	Učitel poukázal ve výuce na podobnost konkrétního jevu (např. z oblasti gramatiky, výslovnosti aj.) s jiným cizím jazykem a dokázal ji žákům vhodně přiblížit. Žáci souvislost přijali a věnovali ji pozornost.
+	Učitel poukázal na podobnost konkrétního jevu (např. z oblasti gramatiky, výslovnosti, aj.) s jiným cizím jazykem, dokázal ji žákům vhodně přiblížit. Žáci souvislost přijali, ale spíše pasivně.
–	Učitel se pokusil poukázat na podobnost konkrétního jevu s jiným cizím jazykem (např. z oblasti gramatiky, výslovnosti, aj.), ale žáci ji očividně nepochopili nebo byla příliš povrchní.
---	Žáci se dotázali nebo upozornili na určitou věcnou podobnost probíraného jevu s jiným cizím jazykem (např. angličtinou), ale učitel tomu nevěnoval pozornost nebo dotaz viditelně přehlížel.
N	Nelze posoudit (v případě, že učitel nezmínil žádnou podobnost probíraného tématu s jiným cizím jazykem).

1.2 Komponenty a charakteristiky posuzovacího nástroje

Posuzovací nástroj se skládá z komponent a charakteristik oborově obecných: (a) *motivování*; (b) *podpůrné učební klima*; (c) *práce s časem*; (d) *orientace na cíle*, a oborově specifických, které jsou shrnuty do jedné kategorie – *učitelův projev*⁴. Každá ze zmíněných komponent a charakteristik kvalitní výuky cizího jazyka je reprezentována indikátory (tabulka 4). Ty vycházejí ze zahraničních a domácích empirických výzkumů, jsou inspirovány oborově obecnými a oborově specifickými komponentami a charakteristikami kvality výuky. Kritéria jejich výběru byla tato: (a) ve výuce jsou posuzovatelné; b) z hlediska kvality výuky cizího jazyka jsou považovány za důležité (Klieme et al., 2008).

Tab. 4

Finální verze pozorovacího nástroje kvality výuky cizího jazyka

Komponenty a charakteristiky	Indikátory
1. Motivování	1.1 Učitelův zájem o předmět 1.2 Zájem žáků o dění ve výuce 1.3 Využití zájmu žáků 1.4 Návaznost výuky na praxi, život 1.5 Povzbuzování žáků k aktivnímu zapojení se ve výuce 1.6 Poukázání ve výuce na souvislosti němčiny s jinými cizími jazyky (vícejazyčnost)
2. Podpůrné učební klima	2.1 Učitelovo chování k žákům (zájem, srdečnost, vřelost) 2.2 Učitelův přístup k chybám žáků 2.3 Přístup k chybám ze strany žáků 2.4 Příležitost žáků k vyjadřování se během výuky 2.5 Navozování příjemné učební atmosféry
3. Práce s časem	3.1 Využití času pro vyučovaný předmět 3.2 Časový management 3.3 Nerušená výuka
4. Orientace na cíle výuky	4.1 Oznamení cílů na začátku hodiny 4.2 Navázání na cíle v průběhu hodiny 4.3 Shrnutí cílů jednotlivých fází hodiny 4.4 Shrnutí obsahu hodiny na konci výuky s ohledem na vytyčené cíle.

⁴ Oborově specifická komponenta *učitelův projev* se týká pouze projevu učitele v cizím jazyce.

Komponenty a charakteristiky	Indikátory	
5. Učitelův projev	5.1 Jasnost	5.2.1 Obsahová jasnost výkladů učiva v cizím jazyce (koherence) 5.1.2 Odborná jasnost výkladů učiva v cizím jazyce (korektnost) 5.1.3 Výstižnost učitelova projevu při komunikaci s žáky
	5.2 Výslovnost	
	5.3 Slovní zásoba	
	5.4 Gramatická správnost	
	5.5 Specifické vyjadřovací návyky	

1.3 Ověření posuzovacího nástroje

Ještě před začátkem samotného výzkumu byla finální verze posuzovacího nástroje vybraných komponent a charakteristik pilotována. V rámci této pilotáže jsme pozorovali videozáznamy čtyř hodin němčiny. Zjišťovali jsme míru naprosté přímé shody mezi posuzovateli (u všech posuzovaných hodin byla naprostá přímá shoda mezi posuzovateli více než 90 %) a pro zjištění inter-rater reliability jsme vypočítali koeficient Cohenovy Kappy. Pokud vycházíme z toho, že odborná literatura považuje za přijatelnou hodnotu Cohenovy Kappy vyšší než 0,70 (Bortz & Döring, 2002, s. 277), splnila finální verze posuzovacího nástroje tuto podmínku ve všech posuzovaných hodinách. Hodnoty koeficientu Cohenovy Kappy se pohybovaly v rozmezí od 0,85 do 0,95. Podrobné hodnoty jsme uvedli v jiné publikaci (Zlatníček & Pešková, 2012).

2 Metodologické postupy výzkumu

Byly pořízeny videozáznamy 28 hodin výuky cizího jazyka⁵ u sedmi učitelů (jeden muž a šest žen) na sedmi různých školách v Jihomoravském kraji. Z důvodu anonymizování dat byl každému z učitelů přidělen kód od NJ_A do NJ_G podle toho, jak jsme pořizovali videozáznam. Základní informace o těchto učitelích předkládáme v tabulce 5.

⁵ Na všech školách, kde byly pořízeny videozáznamy výuky, probíhala výuka německého jazyka jako druhého cizího jazyka.

Tab. 5

Základní informace o učitelích

Kód učitele	Pohlaví	Praxe (v letech)	Aprobace	Vyučované předměty	Počet pořízených hodin
NJ_A	ž	14	NJ, DĚ	NJ, DĚ, AJ, Pracovní činnosti	4
NJ_B	ž	20	NJ, RJ	NJ, AJ, HV, Pracovní činnosti	4
NJ_C	ž	2	VV, Speciální pedagogika	NJ	4
NJ_D	ž	2	NJ	NJ, HV	4
NJ_E	ž	2	NJ, DĚ	NJ, AJ	4
NJ_F	ž	20	NJ	NJ, AJ	4
NJ_G	m	3	NJ, ČJ	NJ, ČJ, OV, VV	4

Pořizování videozáznamu probíhalo dvěma videokamerami (žakovskou, snímající činnosti většiny žáků pohledem z pravého rohu třídy od tabule; učitelskou, snímající činnost učitele) a zajišťovali je dva výzkumníci. Ti byli zaškoleni na vědecko-výzkumném pracovišti Pedagogické fakulty v Brně na Institutu výzkumu školního vzdělávání⁶ v průběhu února 2012, aby pak od února 2012 do června 2012 pořídili videozáznam u všech sedmi učitelů.

3 Představení techniky sestavení pořadí posuzovaných učitelů ve vztahu ke kvalitě jejich výuky cizího jazyka

Techniky porovnání výuky posuzovaných učitelů použil ve svém výzkumu kvality výuky fyziky Žák (2008, s. 79–81). Jedná se o dva způsoby: (a) porovnání výuky všech posuzovaných učitelů pomocí modu; (b) porovnání výuky všech posuzovaných učitelů pomocí aritmetického průměru (toto porovnání jsme si vybrali pro představení v tomto textu).

3.1 Porovnání výuky všech posuzovaných učitelů pomocí aritmetického průměru

Hodnoty aritmetických průměrů pro konkrétní indikátory ve výuce učitelů s kódovým označením NJ_A – NJ_G uvádíme v tabulkách 6 a 7. Vynechány jsou aritmetické

⁶ Institut výzkumu školního vzdělávání (IVŠV) je vědecko-výzkumným pracovištěm Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a má s výzkumem výuky v rámci videostudie značné zkušenosti. V letech 2007–2011 probíhal pod záštitou tohoto pracoviště projekt CPV videostudií realizovaný na 1. a 2. stupni ZŠ na náhodně vybraných školách (videostudie fyziky, videostudie 1. stupně, videostudie anglického jazyka).

průměry počítané z nízkého počtu číselných hodnot. V takovém případě by mohl být aritmetický průměr zavádějící.

V tabulkách 6 a 7 jsou dva nejvyšší aritmetické průměry (chápeme je jako nadprůměrné hodnoty) u daného indikátoru označeny světlou barvou a dva nejnižší aritmetické průměry (chápeme je jako podprůměrné hodnoty) označeny tmavou barvou. Pod nízkým počtem číselných hodnot aritmetických průměrů rozumíme případ, kdy jediným modelem u daného parametru je N (v našem případě viz učitel NJ_A u indikátoru 1.6). Oproti tomu se považuje za dostatečný počet číselných hodnot aritmetických průměrů ten, který je u indikátoru, jehož aspoň jedním modelem je číselná hodnota (v našem případě viz učitel NJ_B u indikátoru 1.3). Pokud byl u daného indikátoru a učitele nízký počet číselných hodnot (tj. jediný modus je N), tak je v daném políčku uvedeno N.

Tab. 6

Porovnání hodnot aritmetických průměrů indikátorů oborově obecných komponent a charakteristik motivování a podpůrné učební klima

Indikátor	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5
NJ_A	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	N	1,63	3,00	2,75	1,75	4,00
NJ_B	2,75	2,00	1,75	1,88	1,00	N	2,75	2,88	3,00	3,00	4,00
NJ_C	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	N	1,38	2,50	3,00	2,13	2,25
NJ_D	3,00	2,63	3,00	1,38	2,00	0,75	3,13	3,00	3,00	2,13	4,00
NJ_E	2,64	1,13	1,25	1,00	1,13	0,50	2,75	3,00	3,00	1,75	4,00
NJ_F	2,88	2,88	2,38	2,63	1,38	1,00	3,50	3,25	3,00	2,38	4,00
NJ_G	1,63	1,44	1,06	1,06	1,38	1,75	2,44	3,00	2,63	3,13	3,50
Celkový průměr	2,27	1,87	1,63	1,42	1,27	0,57	2,51	2,95	2,91	2,32	3,68

Tab. 7

Porovnání hodnot aritmetických průměrů indikátorů oborově obecných komponent a charakteristik práce s časem, orientace na cíle a oborově specifické komponenty učitelův projev

Indikátor	3.1	3.2	3.3	4.1	4.2	4.3	4.4	5.1.1	5.1.2	5.1.3	5.2	5.3	5.4	5.5
NJ_A	3,88	2,63	3,88	3,25	2,75	0,750	N	N	N	2,00	2,75	1,63	2,00	2,38
NJ_B	3,75	3,63	2,75	4,00	4,00	1,00	0,75	1,00	1,00	2,50	3,00	2,50	2,88	3,13
NJ_C	3,63	2,63	4,00	1,00	N	N	N	N	N	1,50	1,25	1,25	0,75	1,00
NJ_D	4,00	3,50	4,00	2,25	1,25	1,00	1,00	N	N	1,50	1,00	1,63	1,50	1,50
NJ_E	3,63	2,25	3,75	1,75	0,75	0,25	N	N	N	2,00	1,75	2,13	1,50	2,75
NJ_F	4,00	3,75	2,25	3,00	2,75	0,88	0,50	N	N	2,75	3,00	2,88	3,50	3,00
NJ_G	2,69	2,50	1,81	0,50	N	N	N	N	0,69	0,69	N	N	N	N
Celkový průměr	3,65	2,98	3,21	2,25	1,64	0,55	0,32	0,14	0,24	1,85	1,82	1,71	1,73	1,96

Z tabulek 6 a 7 vyplývá, že jsme u některých učitelů získali více podprůměrných hodnot (označeny tmavou barvou) a u některých učitelů více nadprůměrných hodnot (označeny světlou barvou).

Pomocí vypočítání rozdílu počtu nadprůměrných a podprůměrných hodnot aritmetického průměru indikátorů popisujících výuku jednotlivých učitelů je možné určit jejich pořadí ve vztahu ke kvalitě výuky (viz tabulka 8).

Tab. 8

Porovnání počtu nadprůměrných hodnot a podprůměrných hodnot u indikátorů popisujících výuku jednotlivých učitelů

	Počet nadprůměrných (N)	Počet podprůměrných (P)	Rozdíl N – P	Pořadí posuzovaných učitelů podle rozdílu N – P
NJ_A	7	7	0	4.
NJ_B	16	2	14	2.
NJ_C	2	15	-13	7.
NJ_D	12	6	6	3.
NJ_E	3	10	-7	6.
NJ_F	19	2	17	1.
NJ_G	5	9	-4	5.

Z tabulky 8 vyplývá, že ve výuce učitelů s kódovým označením NJ_B, NJ_D a NJ_F převažovaly nadprůměrné hodnoty nad podprůměrnými hodnotami jednotlivých indikátorů. Jejich výuku lze považovat za nadprůměrně kvalitní. U učitelů s kódovým označením NJ_C, NJ_E a NJ_G převažovaly ve výuce spíše podprůměrné hodnoty. Jejich výuku lze tedy považovat za podprůměrně kvalitní.

4 Popis výuky učitele NJ_F

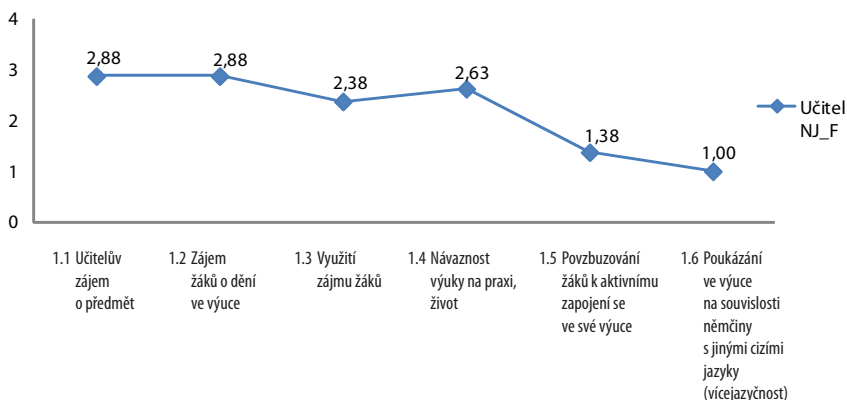
Na grafech 1–5 uvádíme průměrnou míru zastoupení vybraných oborově obecných a oborově specifických komponent a charakteristik a hodnot jejich indikátorů pomocí aritmetického průměru hodin u učitele s kódovým označením NJ_F, který byl, podle výše prezentované techniky sestavení pořadí posuzovaných učitelů ve vztahu ke kvalitě jejich výuky cizího jazyka, nejlepším.

4.1 Motivování

Na grafu 1 prezentujeme hodnoty aritmetických průměrů indikátorů oborově obecné komponenty a charakteristiky *motivování* získané posouzením výuky učitele s kódovým označením NJ_F. Aritmetické průměry indikátorů 1.1, 1.2 a 1.4 se blížily hodnotě 3 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá kladnému hodnocení +). Aritmetický průměr indikátoru 1.3 dosahoval hodnoty blížíící se 2 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá zápornému hodnocení –), aritmetický průměr indikátoru 1.5 se pohyboval okolo hodnoty 1 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá zápornému hodnocení –), aritmetický průměr indikátoru 1.6 se blížil k hodnotě 1 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá zápornému hodnocení –).

Graf 1:

Hodnoty aritmetického průměru indikátorů oborově obecné komponenty a charakteristiky motivování

Průměrný profil výuky učitele s kódovým označením NJ_F se u obecně oborově komponenty a charakteristiky *motivování* vyznačoval následujícím: (a) učitel vykazoval ve výuce zájem o svůj předmět, pro výuku ale nebylo zřejmé učitelovo nadšení (1.1); (b) většina žáků se zajímala o dění ve výuce – např. spolupracovala, často a spontánně se hlásila o slovo (1.2); (c) Učitel se snažil využít zájmu žáků, ale jen velmi omezeně, nepřikládal motivaci velký význam (1.3); (d) učitelova výuka měla občas praktický charakter – např. zadávané úkoly, edukační materiály atd. byly občas zaměřeny na praktické využití cizího jazyka v běžném životě (1.4); (e) učitel žáky nepovzbuzoval k tomu, aby se zapojovali do dění ve výuce (1.5); (f) pokud se žáci se dotázali nebo upozornili na určitou věcnou

podobnost probíraného jevu s jiným cizím jazykem (např. angličtiny), učitel tomu nevěnoval pozornost nebo dotaz viditelně přehlížel (1.6).

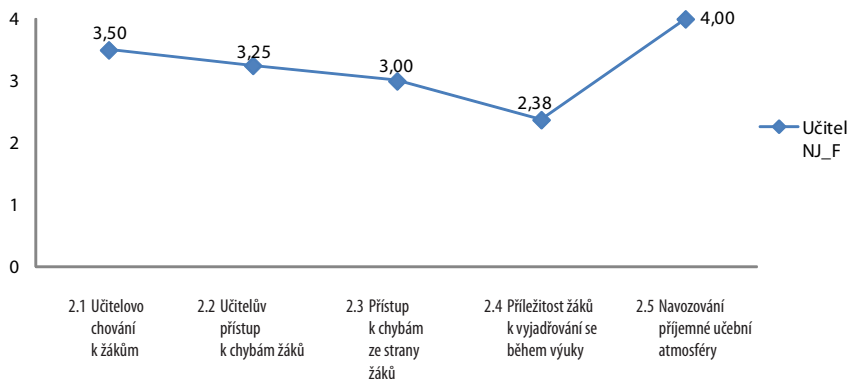
4.2 Podpůrné učební klima

Na grafu 2 jsou znázorněny hodnoty aritmetických průměrů indikátorů oborově obecné komponenty a charakteristiky *podpůrné učební klima* získané posouzením výuky učitele s kódovým označením NJ_F.

Aritmetické průměry indikátorů 2.2 a 2.3 se blížily hodnotě 3 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá kladnému hodnocení +), aritmetický průměr indikátoru 2.5 dosáhl absolutně nejvyšší míry zastoupení indikátoru (nabyl hodnoty 4–, na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá kladnému hodnocení ++), aritmetický průměr indikátoru 2.4 nabyl hodnoty přibližně 2 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá zápornému hodnocení –). Aritmetický průměr indikátoru 2.1, získaný posouzením výuky učitele NJ_F, se blížil hodnotě 4, tj. maximální možné míře indikátoru ve výuce (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá kladnému hodnocení ++).

Graf 2:

Hodnoty aritmetického průměru indikátorů oborově obecné komponenty a charakteristiky podpůrné učební klima

Profil průměrné výuky učitele s kódovým označením NJ_F se u obecně oborově komponenty a charakteristiky *podpůrné učební klima* vyznačoval následujícími: (a) učitel se choval k žákům v naprosté většině přátelsky, vřele, srdečně a s osobním zájmem (2.1); (b) učitel reagoval na chyby žáků tolerantně, bez jakýchkoliv výtek k chybujícím žákům. Učitel chyby žáků jen opravil a více se jim nevěnoval (2.2); (c) žáci reagovali na chyby

svých spolužáků tolerantně, ale v případě, že někdo z nich chyboval, nedostalo se jim podpory od kolektivu k opravě chyb, žáci se chybě nevěnovali (2.3); (d) učitel dával zřídka po položení otázky žákům na jejich odpověď dostatečný čas (2.4); (e) v průběhu výuky nepanovala napjatá atmosféra (2.5).

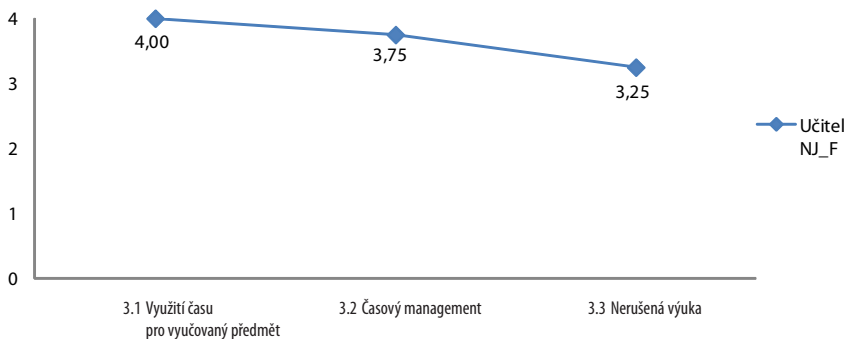
4.3 Práce s časem

Na grafu 3 představujeme hodnoty aritmetických průměrů indikátorů oborově obecné komponenty a charakteristiky *práce s časem* získané posouzením výuky učitele s kódovým označením NJ_F.

Aritmetický průměr indikátoru 3.1 nabyl hodnoty 4 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá kladnému hodnocení ++), aritmetický průměr indikátoru 3.2, dosáhl (s menší odchylkou) téměř nejvyšší míry zastoupení indikátoru ve výuce učitele s kódovým označením NJ_F (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá kladnému hodnocení ++), aritmetický průměr indikátoru 3.3 se blížil hodnotě 3 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá kladnému hodnocení +).

Graf 3:

Hodnoty aritmetického průměru indikátorů oborově obecné komponenty a charakteristiky práce s časem

Profil průměrné výuky učitele s kódovým označením NJ_F se u obecně oborově komponenty a charakteristiky *práce s časem* vyznačoval následujícím: (a) učitel věnoval většinu času ve výuce výlučně úlohám, které byly spjaty s předmětem. Nevěnoval se ve výuce žádným aktivitám, které nesouvisí s předmětem (3.1); (b) učitel měl dobře naplánovanou výuku a měl dostatek času pro různé fáze výuky (3.2); (c) žáci občas narušovali průběh výuky, ale učitel neztrácel čas s disciplinárními zásahy (3.3).

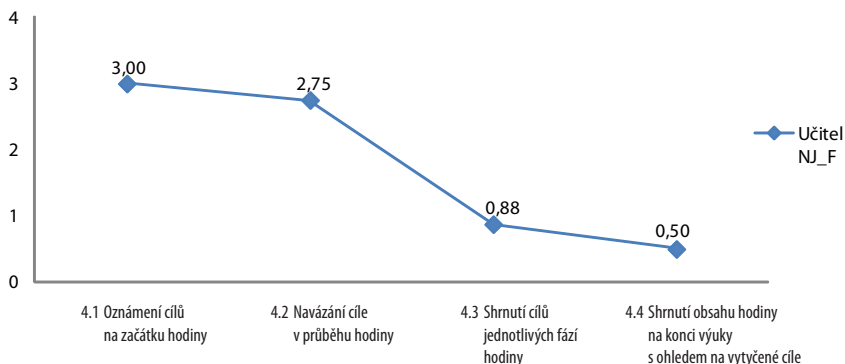
4.4 Orientace na cíle

Na grafu 4 jsou znázorněny hodnoty aritmetických průměrů indikátorů oborově obecné komponenty a charakteristiky *orientace na cíle* získané posouzením výuky učitele s kódovým označením NJ_E.

Aritmetické průměry indikátorů 4.1 a 4.2 dosahoval nebo se blížil hodnotě 3 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá kladnému hodnocení +), aritmetický průměr indikátoru 4.4 se blížil hodnotě 1 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá zápornému hodnocení —), aritmetický průměr indikátoru 4.3 se blížil hodnotě 1 (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá zápornému hodnocení —).

Graf 4:

Hodnoty aritmetického průměru indikátorů oborově obecné komponenty a charakteristiky orientace na cíle výuky

Profil průměrné výuky učitele s kódovým označením NJ_F se u obecně oborově komponenty a charakteristiky *orientace na cíle výuky* vyznačoval následujícím: (a) v úvodu hodiny oznámil učitel žákům cíle hodiny, podle reakcí žáků jim byly všechny cíle hodiny jasné (4.1); (b) učitel se v průběhu hodiny orientoval na vytyčené cíle ve větší míře. Cíle byly i při změnách fází hodiny většinou zřejmé (4.2); (c) jednotlivé fáze hodiny nebyly učitelem shrnuty v souladu s cíli, které byly vytyčeny učitelem na začátku hodiny. Nebylo vůbec jasné, čím přispěly jednotlivé fáze hodiny k dosažení vytyčených cílů. (4.3); (d) učitel shrnul na konci hodiny cíle. Nebylo ale jasné, do jaké míry bylo dosaženo na začátku hodiny vytyčených cílů (4.4).

4.5 Učitelův projev

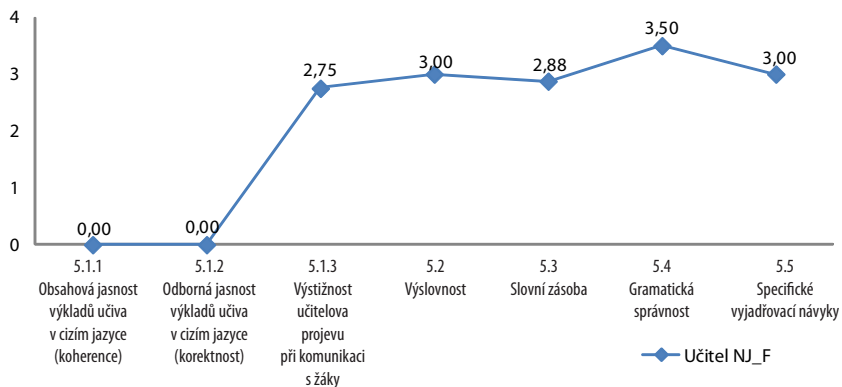
Na grafu 5 jsou znázorněny hodnoty aritmetických průměrů indikátorů oborově obecné komponenty a charakteristiky *učitelův projev* získané posouzením výuky učitele s kódovým označením NJ_F.

Aritmetické průměry indikátorů, získané posouzením výuky učitele s kódovým označením NJ_F, u indikátorů 5.1.1 a 5.1.2 nabyly hodnot blížících se hodnotě nula (na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá možnosti N – nebylo ve výuce pozorováno).

Aritmetické průměry indikátorů 5.1.3, 5.2, 5.3, 5.4 a 5.5, získané posouzením výuky učitele s kódovým označením NJ_F, se blížily: (a) hodnotě 3, na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá kladnému hodnocení +, do této skupiny patřily indikátory 5.1.3, 5.2, 5.3, 5.5; (b) blížících se hodnotě 4, na škále našeho posuzovacího nástroje odpovídá kladnému hodnocení ++, do této skupiny patřil indikátor 5.4.

Graf 5:

Hodnoty aritmetického průměru indikátorů oborově specifické komponenty a charakteristiky učitelův projev

Profil průměrné výuky učitele s kódovým označením NJ_F se u obecně specifické komponenty a charakteristiky *učitelův projev* vyznačovala následujícím: (a) učitel žákům výklad učiva (např. gramatického jevu) v cizím jazyce nepředváděl (5.1.1 a 5.1.2); (b) učitel byl během hodiny víceméně schopen při komunikaci s žáky v cizím jazyce (např. zadávání úkolů, vysvětlování aktivit) jasně vyjádřit vše podstatné – ojediněle si vypomohl výrazem v mateřském jazyce (5.1.3); (c) výslovnost učitele byla s nepatrným přízvukem, ve výslovnosti se objevoval nepatrný vliv mateřského jazyka (5.2); (d) učitel

si byl svou slovní zásobou převážně jistý – např. při mluvení měl velice ojediněle problémy vybavit si správný výraz (5.3); (e) učitel se vyjadřoval gramaticky správně. (5.4); (f) specifické vyjadřovací návyky se v řeči učitele objevovaly a opakovaly příležitostně (5.5).

Shrnutí a závěr

V textu jsme představili: (a) posuzovací nástroj vybraných komponent a charakteristik kvality výuky cizího jazyka; (b) shrnutí metodologických postupů výzkumu v rámci videostudie; (c) techniku sestavení pořadí posuzovaných učitelů ve vztahu ke kvalitě jejich výuky cizího jazyka; (d) profil průměrné výuky u v pořadí nejlepšího učitele.

Na základě představené techniky sestavení pořadí učitelů jsme vytvořili celkové pořadí učitelů ve vztahu ke kvalitě jejich výuky cizího jazyka. Nej kvalitnější výuka byla pozorována u učitele s kódovým označením NJ_F.

Jak bylo uvedeno výše (kap. 1), prezentuje tento text jen část výsledků našeho výzkumu vybraných oborově obecných a oborově specifických komponent a charakteristik kvality výuky cizího jazyka.

V rámci dalších záměrů našeho výzkumu a prezentace výsledků posuzování vybraných komponent a charakteristik kvality výuky cizího jazyka zamýšlíme:

- (a) sestavit na základě míry zastoupení indikátorů dané oborově obecné a oborově specifické komponenty a charakteristiky ve výuce průměrnou výuku u všech učitelů;
- (b) porovnat průměrné hodnoty s mírou zastoupení indikátorů vybraných komponent a charakteristik u každého učitele zvlášť;
- (c) porovnat míru zastoupení indikátorů vybraných komponent a charakteristik u každého učitele s hodnotami jeho vlastního vnímání výuky, které jsme získali díky dotazníku, který každý učitel získal po pořízení videozáznamu.

Literatura

- Bortz, J., & Döring, N. (2002). *Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler*. Heidelberg: Springer.
- Helmke, A. (2003). *Unterrichtsqualität erfassen, bewerten, verbessern*. Seelze: Kallmeyersche Verlagsbuchhandlung GmbH.
- Helmke, A., et al. (2007). *Der Ratingbogen der DESI-Videostudie*. Dostupné z http://www.uni-landau.de/helmke/download/index_buch.php
- Helmke, A. (2009). *Unterrichtsqualität und Lehrerprofessionalisierung. Diagnose, Evaluation und Verbesserung des Unterrichts*. Seelze: Klett Verlag.
- Hugener, I. (2006). Überblick über die Beobachtungsinstrumente. In K. Rakoczy & Ch. Pauli et al., *Dokumentation der Erhebungs- und Auswertungsinstrumente zur schweizerisch-deutschen*

- Videostudie „Unterrichtsqualität, Lernverhalten und mathematisches Verständnis“ (s. 45–54). Frankfurt am Main: GPF/DIPF.
- Klieme, E. et al. (2008). *Unterricht und Kompetenzerwerb in Deutsch und Englisch. Ergebnisse der DESI-Studie*. Weinheim, Basel: Beltz Verlag.
- Seidel, T. (2003). Überblick über Beobachtungs- und Kodierungsverfahren. In T. Seidel, M. Prenzel, R. Duit, & M. Lehrke, *Technischer Bericht zur Videostudie „Lehr-Lern-Prozesse im Physikunterricht“* (s. 99–113). Kiel: IPN.
- Seidel, T., Schulmeiß, I., & Meyer, L. (2003). Vermischung von Lern- und Leistungssituationen. In T. Seidel, M. Prenzel, R. Duit, & M. Lehrke, *Technischer Bericht zur Videostudie „Lehr-Lern-Prozesse im Physikunterricht“* (s. 229–238). Kiel: IPN.
- Žák, V. (2006). *Zjišťování parametrů kvality výuky fyziky* (Disertační práce). Praha: MFF UK.
- Zlatníček, P., & Pešková, K. (2012). Vývoj nástroje pro posuzování vybraných komponent a charakteristik kvality výuky: aplikace v oblasti cizího jazyka. *Orbis Scholae*, 6(3), 41–68.
- Zlatníček, P. (2011a). Kvalita výuky cizích jazyků – od vymezení pojmů k výzkumnému nástroji. In T. Janík, P. Najvar, & M. Kubiátko, et al., *Kvalita kurikula a výuky: výzkumné přístupy a nástroje* (s. 115–130). Brno: Paido.
- Zlatníček, P. (2011b). Qualität des Fremdsprachenunterrichts - Präsentation des neuen Beobachtungsinstrumentes. *Brünner Hefte zu Deutsch als Fremdsprache*, 1/2, 105–113.
- Zlatníček, P. (2011c). Kvalita ve výuce cizího jazyka - vývoj a pilotáž pozorovacího nástroje. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Smišený design pedagogického výzkumu: sborník příspěvků z 19. výročí konference České asociace pedagogického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita.
- Zlatníček, P. (2011d) Kvalita vyučování cizího jazyka: vznik a vývoj pozorovacího nástroje. In V. Janíková, M. Píšová, & S. Hanušová, et al., *Metodologické otázky výzkumu výuky cizích jazyků* (s. 141–149). Brno: Masarykova univerzita.
- Zlatníček, P., Ducháčková, G., Knecht, P., Najvar, P., & Janík, T. (2010a). Kvalita ve vzdělávání: vymezení a systematizace pojmů. In T. Janík, P. Knecht, & P. Najvar, et al. *Nástroje pro monitoring a evaluaci kvality výuky a kurikula* (s. 13–32). Brno: Paido.
- Zlatníček, P., Ducháčková, G., & Janík, T. (2010b). Kvalita výuky v oborech školního vzdělávání. In T. Janík, P. Knecht, & P. Najvar, et al., *Nástroje pro monitoring a evaluaci kvality výuky a kurikula* (s. 33–42). Brno: Paido.
- Zlatníček, P. (2010c). Kvalita výuky cizího jazyka. In V. Janíková, M. Píšová, & S. Hanušová, et al., *Cizí jazyky ve výzkumu* (s. 111–124). Brno: Masarykova univerzita.

Kontakt:

Mgr. Pavel Zlatníček

Pedagogická fakulta MU

Poříčí 7, 603 00 Brno

E-mail: goldschmidchen@seznam.cz